অধ্যায় ৯ ঃ ভট্টদেৱৰ *কথা ভাগৱত* ঃ সাধাৰণ আলোচনা

অধ্যায় গাঁথনি

৯.১ উদ্দেশ্য

৯.২ পৰিচয়

৯.৩ ভট্টদেৱৰ পৰিচয়

৯.৪ ভট্টদেৱৰ সাহিত্য প্ৰতিভা

৯.৫ *কথা-ভাগৱত* আৰু ভট্টদেৱৰ গদ্যৰীতি

৯.৬ *কথা-ভাগৱততে* ভট্টদেৱৰ পাণ্ডিত্য আৰু ব্যক্তিত্ব

৯.৭ *কথা-ভাগৱততে* প্ৰকাশিত ভক্তি তত্ত্ব

৯.৮ *কথা-ভাগৱত* আৰু অসমীয়া গদ্য পৰম্পৰা

৯.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৯.১০ অধিক জানিবলৈ

৯.১১ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান (কেৱল ৰূপৰেখা)

৯.১২ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৯.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভট্টদেৱৰ সময়, জীৱন আৰু সাহিত্য কীৰ্তি সম্পৰ্কে শিক্ষাৰ্থীসকল পৰিচিত হ'ব।
- অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসত ভট্টদেৱৰ এক ঐতিহাসিক পৰিচয় আছে তাক আলোচনা কৰিব পাৰিব।
- কথা-ভাগৱত, কথা-গীতা আৰু কথা-ৰত্নাৱলীৰ যোগেদি যে ভট্টদেৱে সাহিত্যৰ মাধ্যম হিচাপে পোন প্ৰথমতে অসমীয়া ভাষাৰ গদ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰে তাক জানিব পাৰিব।

৯.২ পৰিচয়

স্নাতকোত্তৰ অসমীয়া দ্বিতীয় যান্মাসিকৰ ঐচ্ছিক-২ পাঠ্যবিষয় 'ভক্তি সাহিত্য'ৰ এইটো নৱম অধ্যায়। এই অধ্যায়টোৰ অধ্যয়নৰ বিষয় অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ জনক বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টাচার্য। চমুকৈ জনপ্ৰিয় ৰূপত পৰিচিত ভট্টদেৱে গদ্য সাহিত্যৰ প্ৰথম স্বাক্ষৰ বহণ কৰে কথা-ভাগৱত অনুবাদ কৰি। ভাগৱত এখনি অতি প্ৰসিদ্ধ আৰু জনপ্ৰিয় পুৰাণ। ইয়াত বিশেষভাৱে পূৰ্ণ অৱতাৰ শ্ৰীকৃষ্ণৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশিত হৈছে। এই ভক্তি প্ৰধান তাত্ত্বিক গ্ৰন্থৰ সাৰ গ্ৰহণ কৰি ভট্টদেৱে কথা-ভাগৱত অতি সৰলৰূপত গদ্যভাষাৰে প্ৰকাশ কৰে।

ভাগৱত-পুৰাণৰ বিষয়-বস্তু ভক্তিতত্ত্ব আৰু পৰমব্ৰহ্ম তত্ত্বৰ দাৰ্শনিক গভীৰ বিষয়বস্তুক সহজ-সৰল অসমীয়া কথা বা গদ্যত প্ৰকাশ কৰি লোক সমাজৰ মাজত প্ৰচাৰ কৰা ভাগৱত কথাও এই অধ্যায়ত আলোচিত হ'ব।

৯.৩ ভট্টদেৱৰ পৰিচয়

অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসত স্বৰ্ণযুগৰূপে খ্যাত মধ্যযুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্য- শংকৰোত্তৰ কালৰ এজন প্ৰতিভাশালী কবি সাহিত্যিকৰ আছিল বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচার্য বা ভট্টদেৱ (খৃঃ ১৫৫৮-১৬৩৮)। ভট্টদেৱ অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ পিতৃ স্বৰূপ অর্থাৎ গদ্য সাহিত্যৰ জনক ৰূপে পৰিচিত। ভট্টদেৱৰ সমসাময়িক যুগ আছিল পদ্য বা ছন্দৰ যুগ অর্থাৎ সাহিত্য ৰচনাৰ প্ৰচলিত মাধ্যম আছিল পদ্য বা ছন্দ। কিন্তু ভট্টদেৱে যথেষ্ট সাহস আৰু পাৰদর্শিতাৰে দেখুৱাই গ'ল যে মানুহে ব্যৱহাৰিক দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহাৰ কৰা ।কথা বা গদ্যতো সাহিত্য সৃষ্টি হ'ব পাৰে। আনকি সুদূৰ ষোড়শ শতিকাতে গীতা আৰু ভাগৱতৰ দৰে ভক্তি তাত্ত্বিক দার্শনিক গ্ৰন্থৰো গদ্য ৰূপত অনুবাদ কৰি অসমীয়া ভাষা সাহিত্যক ভাৰতীয় আন আন প্ৰাদেশিক ভাষাৰ সাহিত্যৰ মাজত গদ্য সাহিত্যৰ সৌধ নির্মাণ কৰিলে। ফলস্বৰূপে অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ ইতিহাসত এখনি স্মাৰক আসন লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ল।

ভট্টদেৱৰ আচল নাম বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টাচার্য। এই ১৫৫৮ খৃঃত কামৰূপ জিলাৰ বৰনগৰৰ ওচৰৰ ভেৰাগ্ৰামত জন্ম গ্ৰহণ কৰে। নীলকণ্ঠ দাস কৃত 'দামোদৰ চৰিত' মতে ভট্টদেৱৰ জন্ম বজালী অঞ্চলৰ বিছনকুছিত। ৰামৰায়ৰ *'গুৰুলীলা'* মতে তেওঁৰ জন্ম ভেৰাগ্ৰামত বুলি কোৱা হয়। তেওঁৰ পিতৃৰ নাম কবি সৰস্বতী আৰু মাতৃৰ নাম আছিল তাৰাদেৱী। শ্ৰীচন্দ্ৰ ভাগৱতীৰ পৰিনাতি ভট্টদেৱ পৰাশৰ গোত্ৰীয় ব্ৰাহ্মণ আৰু পিতৃ শ্ৰী চন্দ্ৰ ভাৰতী ওৰফে কবি সৰস্বতীও বিখ্যাত পণ্ডিত আছিল। বৰনগৰৰ গোপালদেৱ নামৰ শাস্ত্ৰ বিশাৰদ পণ্ডিত এজনৰ সংস্কৃত টোলত বিদ্যার্থী হিচাপে বৈকুণ্ঠ নাথে অলপ দিনৰ ভিতৰতে ব্যাকৰণ, কাব্য, স্মৃতি, ভাগৱত, দর্শন আদি অধ্যয়ন কৰিব পৰা সংস্কৃত ভাষাৰ জ্ঞানৰ লগে লগে শাস্ত্ৰ জ্ঞানতো বিশেষ ব্যুৎপত্তি লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। এদিন তেওঁ এখন বিৰাট সভাত তেওঁৰ স্বভাৱসুলভ বাগ্মিতা আৰু মধুৰ ভঙ্গীৰে ভাগৱত ব্যাখ্যা কৰি সকলো লোককে আকর্ষণ কৰিছিল। তেতিয়াৰে পৰা সমাজে তেওঁক 'ভাগৱত ভট্টাচার্য' উপাধি দিয়ে। ভাগৱত শাস্ত্ৰত অগাধ পাণ্ডিত্য আৰু লোক সমাজক সহজ সৰলভাৱে বুজাই দিব পৰা তেওঁৰ প্ৰখৰ প্ৰতিভা দেখি লোক সমাজে তেওঁক'ব্যাসদেৱো' বুলিছিল। পিছলৈ লাহে লাহে ভট্টদেৱ নামেই জনপ্ৰিয় হৈ পৰিল। সেই সময়তে তেওঁ বিবাহপাশত আৱদ্ধ হৈ সংসাৰীও হয়।

পিছত পিতাকৰ কথামতে পাটবাউসীলৈ গৈ গুৰু দামোদৰদেৱত শৰণ লয়। গুৰু দামোদৰদেৱ আৰু ভট্টদেৱৰ সংযোগো বৈষ্ণৱ যুগৰ শংকৰ মাধৱৰ 'মণিকাঞ্চন সংযোগ'ৰ দৰে অসমীয়া জাতি, সংস্কৃতি আৰু ভাষা-সাহিত্যলৈ এক অপূর্ব সংযোগ। দামোদৰ দেৱ যেতিয়া পৰীক্ষিত নাৰায়ণ ৰজাৰ ৰোষত পৰি কামৰূপ ৰাজ্য এৰি কোচবিহাৰলৈ যাব লগা হয়, তেতিয়া

ভট্টদেৱক তেওঁৰ নিজ পাটবাউসী সত্ৰত ভাগৱতী পাতি সত্ৰৰ ভাৰ দি গৈছিল আৰু লগতে যাবৰ সময়ত দিয়া আন আন উপদেশৰ লগতে গদ্যভাষাত অর্থাৎ কথা ৰূপত এখন ভাগৱত ৰচনা কৰিবলৈ কয়। সেই মতেই ভট্টদেৱে টীকা ভাষ্য অনুসৰণ কৰি অশেষ কষ্ট আৰু সাধনাৰে ভাগৱতৰ চমু আৰু সৰল গদ্যৰূপ দি দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱত অনুবাদ কৰে। ভট্টদেৱৰ সৃষ্টিৰাজিৰ যোগেদি প্ৰকাশিত হোৱা পাণ্ডিত্য, সৃজনীক্ষম প্ৰতিভা আৰু শাস্ত্ৰজ্ঞানৰ ব্যুৎপত্তি তথা ব্যাখ্যাৰ অসাধাৰণ ক্ষমতা দেখি পণ্ডিত সমাজে 'কবিৰত্ন' উপাধিও দিয়ে।

অসমীয়া সাহিত্যলৈ ভট্টদেৱৰ অৱদান অতুলনীয় আৰু অমৰ। সাহিত্যৰ ইতিহাসত ভট্টদেৱৰ কীর্তিস্তম্ভ হ'ল— কথা-ভাগৱত, কথা-গীতা আৰু কথা-ৰত্নাৱলী। ইয়াৰোপৰি অসমীয়া ভাষাত লিখা গ্ৰন্থ নন্দোৎসৱ, প্ৰসাদমালা, সাত্বত তন্ত্ৰ আৰু বিষ্ণু সহস্ৰনাম। সংস্কৃত ভাষাত লিখা গ্ৰন্থ হ'ল— ভক্তিসাৰ, ভক্তি বিবেক, ভাগৱত অধিকৰণ আৰু শৰৎ মল্লিকা। দামোদৰদেৱৰ প্ৰিয় শিষ্যৰূপে পাটবাউসীত ধর্ম প্ৰচাৰ কৰাৰ উপৰিও তেওঁ ব্যাসকুছিত এখন সত্ৰও স্থাপন কৰে। সমাজত শিক্ষা বিস্তাৰ কৰি সমাজ সংস্কাৰকৰ ভূমিকাৰেও ভট্টদেৱে পৰম নিষ্ঠা আৰু অক্ষুণ্ণ গৌৰৱৰে জীৱন অতিবাহিত কৰিছিল। জীৱনৰ শেষ দিনলৈকে কর্তব্য সম্পাদন কৰি ১৬৩৮ খৃঃত যোগী পুৰুষৰ দৰে ভট্টদেৱে ইহলীলা সম্ৱৰণ কৰে।

৯.৪ ভট্টদেৱৰ সাহিত্য প্ৰতিভা

অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ভট্টদেৱৰ অতুলনীয় সাহিত্যিক অৱদানৰে অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ জনক ৰূপে এখনি চিৰস্মৰণীয় আসন অধিকাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। সংস্কৃত ভাষাত ব্যুৎপত্তি লাভ কৰা প্ৰখৰ আৰু প্ৰত্যুৎপন্নমতি এই প্ৰতিভাশালী সাহিত্যিকজনাই জীৱনজোৰা সাধনাৰে অসমীয়া সমাজ আৰু সাহিত্যৰ সেৱা কৰিছিল। তেওঁৰ অমৰ সৃষ্টি *কথা-ভাগৱত, কথা-গীত, কথা-ৰত্নাৱলী*ৰ উপৰিও প্ৰসংগমালা, সাত্বিতক তন্ত্ৰ, বিষ্ণু সহস্ৰ নাম, নন্দোৎসৱ গ্ৰন্থৰ যোগেদি শংকোত্তৰ সমাজ আৰু সাহিত্যত ভক্তি ধর্মৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰত ভট্টদেৱে বিশেষ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল। সংস্কৃত ভাষাত ৰচিত *'ভক্তি-বিৱেক'* গ্ৰন্থখনিও এখনি অতি উচ্চস্তৰৰ ভক্তি তাত্ত্বিক গ্ৰন্থ। বিভিন্ন শাস্ত্ৰৰ সাৰ সংগ্ৰহ কৰি বৈষ্ণৱ ধর্মৰ মতাদর্শ সুপ্ৰতিষ্ঠিত কৰিবলৈ ভট্টদেৱে এই প্ৰকৰণ গ্ৰন্থখনি ৰচনা কৰিছিল। ভক্তি বিবেকৰ মূল পাঠৰ যোগেদি একশৰণীয়া ধর্মমতৰ আভাস পাব পাৰি। লগতে ভক্তি ধর্মৰ মূল ভজনীয় বিষ্ণুৰ নাম মাহাত্ম্য, শ্ৰৱণ-কীর্তনৰ যোগেদি ভগৱৎ প্ৰাপ্তি কথা জ্ঞাত হয়। ইয়াৰোপৰি ভক্তিসাৰ, ভাগৱত অধিকৰণ, শৰণমালিকা আদি সংস্কৃত ভাষাৰ গ্ৰন্থসমূহৰ যোগেদি ভট্টদেৱে একশৰণ ভাগৱতী ধর্মৰ দামোদৰীপন্থী বিষ্ণুভক্তিৰ কথা প্ৰচাৰ কৰিছিল। সোমাপতি দেৱশর্মাই তেওঁৰ *'দেৱ দামোদৰ গুৰু'* গ্ৰন্থত ভট্টদেৱ বিৰচিত গ্ৰন্থৰূপে *গুৰু বংশাৱলী, দামোদৰ ব্যাখ্যান, ৰৱগীত* আৰু *সত্ত নির্ণয়* এই চাৰিখন গ্ৰন্থৰ নামো সংযোগ কৰিছে। উপৰোক্ত প্ৰকাশিত অপ্ৰকাশিতসমূহ গ্ৰন্থৰাজিৰ যোগেদি শাস্ত্ৰ বিশাৰদ ভট্টদেৱৰ পাণ্ডিত্য আৰু সাহিত্য প্ৰতিভাৰ পৰিচয় পোৱা যায়।

শংকৰদেৱৰ পৰৱৰ্তী যুগত একশৰণীয়া ভাগৱতী ধৰ্ম তিনিটা পন্থাত বিভক্ত হয়। মহাপুৰুষীয়া, দামোদৰীয়া আৰু হৰিদেৱী। দামোদৰীয়া শাখাটো পণ্ডিতী শাখা। দামোদৰদেৱে আৰু তেওঁৰ বহুতো শিষ্য পণ্ডিতে আগৰ তান্ত্রিক মতৰ শাস্ত্রৰ বচন বৈষ্ণৱী মাৰ্গত শাস্ত্রৰ বচনৰে প্রতিষ্ঠা কৰি ভাগৱতী ধৰ্মৰ গুৰুত্ব প্রতিষ্ঠা কৰে। দামোদৰদেৱে ধৰ্মপ্রচাৰৰ কাৰণে প্রয়োজনীয় ভক্তি তাত্ত্বিক গ্রন্থসমূহৰ ৰচনাৰ বাবে তেওঁৰ প্রতিভাশালী শিষ্য কেইজনমানক দামোদৰপন্থী ভক্তিধৰ্মৰ প্রচাৰত সহায় হ'ব পৰাকৈ গ্রন্থ ৰচনা কৰিবৰ বাবে নিয়োজিত কৰে। সেয়েহে তেওঁ ভাগৱত শাস্ত্রত ব্যুৎপত্তি লাভ কৰা ভট্টদেৱক ধৰ্ম প্রচাৰৰ আন আন উপদেশৰ লগতে কথাৰূপত এখনি ভাগৱত ৰচনা কৰিবলৈ নিয়োগ কৰে। ভট্টদেৱে সংস্কৃত ভাষাৰ গ্রন্থৰাজি অধ্যয়ন কৰাৰ উপৰিও ভাগৱতৰ বিভিন্ন টীকা ভাষ্য অধ্যয়ন আৰু অনুসৰণ কৰি ভাগৱতৰ প্রথম স্কন্ধ প্রথমে অনুবাদ কৰি গুৰু দামোদৰদেৱক দেখুৱালে। প্রথম স্কন্ধ ভাগৱত অনুবাদ চাই দামোদৰদেৱে বিশাল, ব্যাপক আলোচনাযুক্ত ভাগৱতৰ সলনি চমু আৰু সৰল কথাৰূপ দিবলৈহে ভট্টদেৱক উপদেশ দিলে, যাতে ভাগৱতৰ জটিল তত্ত্ব কথা লোক সমাজৰ অল্প শিক্ষিত আৰু অশিক্ষিত জনসাধাৰণে সহজে বুজিব পাৰে। পিছত ভট্টদেৱে মূল *ভাগৱত পুৰাণ*ৰ প্রত্যেক স্কন্ধৰ একোটা চমু সাৰাংশ ৰচনা কৰি *দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱতক* সম্পূর্ণ *কথা-ভাগৱতত* ৰচনা কৰে। এই প্রসংগত *গুৰুলীলাত* কোৱা হৈছে—

'প্রভু দামোদৰৰ আজ্ঞায়ে মহাসন্ত।
শ্লোক ভাঙি ভাগৱত কথা কৰিলন্ত।।
অবিৰোধে স্ত্রীশূদ্রে চাওালে পঢ়য়।
সংক্ষেপিয়া কথাৰূপ কৈলা মহাশয়।।'

এইদৰে অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ সৃষ্টিৰ ক্ষেত্রত দেখা যায় যে গদ্য সাহিত্যৰ সৃষ্টিত ভট্টদেৱ আছিল যন্ত্র আৰু যন্ত্রী আছিল গুৰু দামোদৰদেৱ। গুৰু-শিষ্যৰ মণিকাঞ্চন সংযোগেৰে সৃষ্টি হোৱা— *কথা-ভাগৱতেই* অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ প্রথম নিদর্শন। প্রতিভাশালী পণ্ডিত কবি সাহিত্যিক ভট্টদেৱে কেৱল কথা-ভাগৱতৰ সৃষ্টিতেই ক্ষান্ত নাথাকি তাৰ পিছতে *কথা-গীতা, কথা-ৰত্নাৱলী* লিখি অসমীয়া গদ্য সাহিত্যক নতুন মাত্রা প্রদান কৰিলে। সুদূৰ ষোড়শ শতিকাতে অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ সুদৃঢ় ভেটি প্রতিষ্ঠিত হ'ল। ভাৰতৰ আন আন প্রান্তীয় ভাষাৰ গদ্য সাহিত্য বহু পিছতহে আৰম্ভ হয়।

কথা-ভাগৱতৰ সৃষ্টিত ভট্টদেৱে কথা-বস্তুৰ বাবে ভিন্ন টীকা ভাষ্যৰ সহায় ল'লেও অসমীয়া ভাষাৰ গদ্যৰূপ সৃষ্টি কৰিবলৈ সংস্কৃত তৎসম শকৰ লগে লগে বহুতো তদ্ভৱ শব্দৰ নির্মাণ কৰিছে। যাৰফলত অসমীয়া ভাষাই সাহিত্যিক মাধ্যমৰ মর্যাদাপ্রাপ্ত হৈছে। 'কথা-গীত'ত লেখতে শংকৰী, ভাস্কৰী, দামোদৰী আৰু শ্রীধৰী এই চাৰিটা টীকা আলোচনা কৰি গীতাৰ তত্ত্বমূলক বিষয়বস্তু প্রকাশ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। ইয়াৰ ভিতৰত ভক্তিপ্রধান শ্রীধৰী টীকাৰ প্রভাৱ যথেষ্ট। ভট্টদেৱে কথা-ভাগৱত, কথা-গীতা দামোদৰদেৱৰ জীৱিত অৱস্থাতেই সম্পূর্ণ কৰে। ১৯২০ শকত দামোদৰদেৱ স্বর্গীয় হয়। সেই হিচাপে ষোড়শ শতিকাৰ আৰম্ভণিতে এই দুয়োখন গ্রন্থ ৰচিত বুলি ক'ব পাৰি।

ভট্টদেৱে অসমীয়া সাহিত্য জগতৰ কেৱল গদ্য সাহিত্যৰ জনক ৰূপেই নহয়, গদ্য সাহিত্যৰ ত্রিস্তম্ভ কথা-গীত, কথা-ভাগৱত, কথা-ৰচনাৱলীৰ ভাৰতৰ সাহিত্য ইতিহাসত অসমীয়া গদ্য সাহিত্যক পোনপ্রথমে প্রতিষ্ঠিত কৰিলে, তেখেতৰ আন আন সৃষ্টিৰাজিয়েও অসমীয়া সমাজ আৰু সাহিত্যক উপকৃত কৰিছিল। আজীৱন ভক্তি সাধক এই কবি সাহিত্যিক জনাই সাৱস্বত নিৰন্তৰ সাধাণাৰে অসমৰ সমাজ আৰু সংস্কৃতিত ন-দিগন্তৰ প্রক্ষেপ কৰিছিল। ইয়াৰ মূলতে আছিল শাস্ত্রবিশাৰদ পণ্ডিতজনাৰ অফুৰন্ত প্রতিভা আৰু সাধনা।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ ভট্টদেৱৰ জীৱন আৰু সাহিত্য কৃতিৰ বিষয়ে লিখক।
(২০০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

৯.৫ কথা-ভাগৱত আৰু ভট্টদেৱৰ গদ্যৰীতি

মহাপুৰুষ গুৰু দামোদৰদেৱৰ প্রিয় শিষ্য আছিল বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টাচার্য। সংস্কৃত ভাষাৰ বিদগ্ধ পণ্ডিত জনাই আহৰণ কৰা ভাগৱতৰ ব্যুৎপত্তিৰ লগতে স্বভাৱসুলভ বাগ্মিতা আৰু মধুৰ ভংগীৰে ভাগৱত ব্যাখ্যা কৰি জন সমাজক মুগ্ধ কৰিব পাৰিছিল। তাৰ বাবে সমাজে তেওঁক ভাগৱত ভট্টাচার্য উপাধি দিয়ে। ভট্টদেৱৰ এই পাণ্ডিত্য আৰু প্রতিভা লক্ষ্য কৰি গুৰু দামোদৰদেৱে তেওঁক ভাগৱতৰ কথা-বস্তুক আৱাল-বৃদ্ধ-বণিতা সকলোৱে বুজিব পৰাকৈ গদ্য ভাষাত সৃষ্টি কৰিবলৈ আদেশ দিয়ে। গুৰুৰ আদেশ শিৰোধার্য কৰি পোনপ্রথমে ভট্টদেৱে এক গদ্যশৈলী নির্মাণ কৰি *'কথা-ভাগৱত'* সৃষ্টি কৰে। এইদৰে *'কথা-ভাগৱত'*ৰ যোগেদি ভট্টদেৱে অসমীয়া ভাষাত প্রথম গদ্য ভাষাৰ জন্ম দিবলৈ সক্ষম হ'ল। ভট্টদেৱৰ আগলৈকে অসমীয়া সাহিত্যৰ চর্চা হৈছিল পদ বা পদ্য ভাষাৰ যোগেদি। 'কথা-ভাগৱত'ৰ যোগেদি ভট্টদেৱে সোড়শ শতিকাতে প্রমাণ কৰি দেখুৱালে যে কথা বা গদ্যভাষাও সাহিত্যৰ মাধ্যম হ'ব পাৰে। এই অধ্যায়ত ভট্টদেৱৰ সাহিত্য প্রতিভা আৰু পাণ্ডিত্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব। ভট্টদেৱৰ সাধাৰণ পৰিচয়ৰ উপৰিও কথা-ভাগতৰ দর্শনৰ যোগেদি ভট্টদেৱৰ ভক্তিতত্ত্বৰ প্রকাশিত হয়। তাৰ বাবে ভট্টদেৱে শ্রীধৰ স্বামীৰ টীকা ভাষ্যক অনুসৰণ কৰিছিল। তদুপৰি ভট্টদেৱৰ গদ্যৰীতি, ভাষা আৰু সাহিত্যিক প্রতিভাৰে সমুজ্জ্বল ব্যক্তিত্বক আলোচনা কৰা হ'ব।

ভট্টদেৱে দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱত ১৫১৫ শকৰ পৰা ১৫১৯ শক (১৫৯৩ খৃঃ— ১৫৯৭ খৃঃ) অসমীয়া গদ্যত ভাঙনি কৰে বুলি হেমচন্দ্র গোস্বামীয়ে *কথা-গীতাৰ* ভূমিকাত কৈ গৈছে। লগতে ইয়াকো কৈছে যে 'অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ সৃষ্টি কার্যত ভট্টদেৱ যন্ত্র মাথোঁন, যন্ত্রী আছিল দামোদৰদেৱ।' অর্থাৎ গুৰু দামোদৰদেৱৰ আজ্ঞা, অনুপ্রেৰণাতে ভট্টদেৱে পোনপ্রথমতে প্রথম স্কন্ধ ভাগৱত অসমীয়া গদ্য ভাঙনি কৰি দামোদৰদেৱক দেখুৱালত দামোদৰ দেৱে পঢ়ি চাই কয়—

'কিন্তু এতখানি, বহু কথা ভৈলে, পুথিও হৈবে বৰ।'
বাহুয় কন্ধৰ, কথাক লিখিতে, লাগিবে পাত বিস্তৰ।।
এতেকে ইয়াক, কহিতে নপাৰি, নকৰিবে কেহো যত্ন।
সংক্ষেপ কৰিয়া, সাৰ মাত্ৰ লৈয়া, কৰা কথা কবিৰত্ন।।

ইয়াৰ পিছত পাটবাউসীলৈ ঘূৰি আহি গুৰুৰ আজ্ঞামতে 'সংক্ষেপ কৰিয়া, সাৰ মাত্ৰ লৈয়া' ভট্টদেৱে দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱত ১৫১৫ শকৰ পৰা ১৫১৯ শকৰ ভিতৰত (১৫৯৩ খৃঃ-১৫৯৭ খৃঃ) অসমীয়া গদ্যত ভাঙনি কৰিছে বুলি পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে 'কথা-গীতা'ৰ ভূমিকাত কৈ গৈছে।

ভট্টদেৱৰ আগলৈকে কোনো লেখকে গোটেই দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱত অকলে নিজস্বভাৱে অনুবাদ কৰা দেখা নাযায়। বিভিন্নজন কবিয়ে বিভিন্ন স্কন্ধহে পদ্যত অনুবাদ কৰিছিল। ভাগৱতৰ বিভিন্ন অংশ নিজা অভিৰুচি আৰু কা�ৰণত অনুবাদ কৰাৰ বাবে ৰচনাৰীতিৰ সামঞ্জস্য ৰক্ষিত হোৱা দেখা নাযায়।

ভট্টদেৱৰ কথা-ভাগৱতে সেই যুগৰ লোক সমাজৰ সৰ্ব সাধাৰণৰ বাবে আধ্যাত্মিক জ্ঞানৰ পথকেই মুকলি কৰি দিয়া নাছিল। তাৰোপৰি গদ্য সাহিত্যৰ সৃষ্টিৰে পৰৱৰ্তী লেখক সকলৰ বাবেও পথ মুকলি কৰি দিছিল। তেওঁৰ সৰল ৰচনা-ৰীতি, চুটি চুটি বাক্য বিশিষ্ট লেখনি আৰু কথোপকথন মূলক ৰচনাভংগীয়ে পৰৱৰ্তী চৰিতকাৰসকলক প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল। কথা-ভাগৱত সৃষ্টিতে থমকি নৰৈ উদ্যেগী, পণ্ডিত কবিজনাই *'কথা-গীতা', 'কথা-ৰত্নাৱলী'*ও লিখি উলিয়ায়। তিনিওখন গন্থৰে বিষয়বস্তু দার্শনিক তত্ত্ব সম্বলিত হোৱা স্বত্বেও ভট্টদেৱে অশেষ চেষ্টা, সাধনা আৰু প্ৰতিভাৰ সমন্বয়ত নিজস্ব গদ্যশৈলীৰে সৰ্বসাধাৰণে বুজিব পৰাকৈ সহজ-সৰল গদ্যভাষাৰ সৃষ্টি কৰিলে। সেয়া সঁচাকৈয়ে অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসত এক চমৎকাৰ সংযোজন। লগতে ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক সাহিত্যৰ ভিতৰতে প্ৰাচীনতম অমূল্য সম্পদ ৰূপে পৰিগণিত হ'ল।

ভট্টদেৱে 'কথা-ভাগৱত'ৰ আৰম্ভণিতে লিখিছে— 'মঞি অল্পমতি তথাপি শ্ৰীদামোদৰৰ আজ্ঞায়ে সন্তসৱৰ অনুমোদনে টীকা ভাষ্য অনুসৰি সংক্ষেপ প্ৰকাৰে নিৱন্ধো।' যি সময়ত ভাগৱত পুৰাণৰ নিচিনা গভীৰ তত্ত্ব শাস্ত্ৰ এখনৰ গ্ৰন্থক সম্পূৰ্ণৰূপত গদ্য ভাষাত লিখিব লগা হৈছিল সেই সময়ত ভট্টদেৱৰ আগত অসমীয়া কোনো লিখিত গদ্যৰ আৰ্হিও নাছিল। সেই সময়ত সকলো সাহিত্য পদ্যত লিখাৰেই নিয়ম আছিল। শংকৰদেৱৰ অংকীয়া নাটৰ সংলাপ বা বচনত এক লয়যুক্ত গদ্য ব্যৱহাৰ হৈছিল যদিও, সেয়া প্ৰকৃত অসমীয়া ভাষা নহয়, অসমীয়া ব্ৰজাৱলীহে আছিল। তদুপৰি লোক সমাজত ব্যৱহৃত ফকৰা যোজনা, জতুৱা ঠাঁচ আদিৰে পৰিপূৰ্ণ জনসাধাৰণৰ কথিত ভাষাতো ভাগৱতৰ নিচিনা আধ্যাত্মিক তত্ত্বৰ কথাবোৰ প্ৰকাশ কৰাও সম্ভৱ নহয়। আনহাতে মূল সংস্কৃত ভাষাৰ তৎসম শব্দৰে ভাৰাক্ৰান্ত কৰি ভাগৱতৰ কথা ৰূপ দিলে সৰ্বসাধাৰণৰ বাবে দুৰ্বোধ্য হৈ পৰে। আনহাতে সম্পূৰ্ণ কথিত ভাষাত লিখিলে ভাগৱতৰ মানদণ্ডও ৰক্ষিত নহয়, লগতে ভাগৱতৰ প্ৰতি জনসাধাৰণৰ শ্ৰদ্ধাভাৱ কমিবও পাৰে। এনে সন্ধিক্ষণত ভট্টদেৱে অতি দূৰদৰ্শিতাৰে অসমীয়া গদ্য ভাষাৰ সৃষ্টিত বিভিন্ন সমস্যা সমাধান কৰি এক গদ্যৰীতিৰ জন্ম দিলে।

ভট্টদেৱে তেওঁৰ পূৰ্বৱৰ্তী প্ৰাকশংকৰী যুগৰ পৰা কবিসকলে তেওঁলোকৰ কাব্যদিত ব্যৱহাৰ কৰি অহা ভাষাৰ শব্দাৱলী গ্ৰহণ কৰিলে। লগতে সমাজত সদ্য ব্যৱহৃত কামৰূপী ভাষাৰ শব্দ সমূহকো স্থান বিশেষে সংগতি ৰক্ষা কৰি ব্যৱহাৰ কৰিব পৰাকৈ নিৰ্বাচিত ৰূপত গ্ৰহণ কৰিলে। গদ্য ৰচনা কৰিবলৈ যিহেতু ব্যাকৰণসন্মত বাক্যবিন্যাস প্ৰকৰণৰ নিয়ম আগত ৰাখিব লাগে তাৰ বাবে সংস্কৃত ব্যাকৰণৰ নিয়ম প্ৰধানভাৱে অৱলম্বন কৰি উক্ত শব্দাৱলীৰে একপ্ৰকাৰ গহীন আৰু কিছু পৰিমাণে কৃত্ৰিম গদ্যৰ সৃষ্টি কৰি লয়। 'খালন্ত', 'বোলন্ত' আদি যুক্ত ব্যঞ্জনান্ত ক্ৰিয়া আৰু তৎসম শব্দৰ সঘন প্ৰয়োগে ভট্টদেৱী গদ্যশৈলীক গহীন কৰি তোলাৰ লগতে অলপ কৃত্ৰিমো কৰি তুলিছে। অৱশ্যে এইটোও স্বীকাৰ্য্য যে এনে গহীন ভাষাৰ মাজেদি গীতা-ভাগৱত আদিয়ে গদ্যৰূপ লোৱাত গ্ৰন্থ কেইখনৰ যথোচিত গাম্ভীৰ্য ৰক্ষা পৰিছে। আকৌ ভট্টদেৱৰ গদ্যশৈলীত ঘৰুৱা শব্দ বা জতুৱা ঠাচ একেবাৰে নাই বুলিও ক'ব নোৱাৰি। তেওঁৰ সমগ্ৰ গ্ৰন্থখন পঢ়োতাজনে দেখিবলৈ পাব— স্থানবিশেষে সংস্কৃতীয়া শব্দৰ। কাষত শ্ৰুতি-মাধুৰ্য নকমোৱাকৈ অসমীয়া ঘৰুৱা শব্দৰ ব্যৱহাৰে ভট্টদেৱী গদ্যশৈলী সৌষ্ঠৱপূৰ্ণ কৰি তুলিছে। কোনো ঠাইত জতুৱা ঠাচৰ ব্যৱহাৰেও ভট্টদেৱৰ গদ্যশৈলী মনোৰম আৰু যথার্থ অর্থ প্ৰকাশক কৰি তুলিছে। উদাহৰণ স্বৰূপে কথা ভাগৱতৰ পৰা কেইটামান ব্যৱহাৰ মন কৰক। থানথিত (৭/৭), আলাসতে, দেওদি, আলগতে (১০/৪৪), ঘাৰ মোচাৰি (১০/৩৬/৩৭), কাণাকাণি (১০/৫৬) ইত্যাদি।

প্ৰত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষ- এই দুয়োবিধ উক্তিৰ ব্যৱহাৰ *'কথা-ভাগৱত'*ৰ গদ্যত থাকিলেও প্ৰত্যক্ষ উক্তিৰেই প্ৰাধান্য লক্ষ্য কৰা যায়। 'অৰে', 'হে' আদিৰ দ্বাৰা সাধাৰণতে প্ৰত্যক্ষ উক্তি আৰম্ভ হৈছে। যেনে ঃ- 'আকাশ বাণী বোলয় ঃ অৰে কংস যাক ৰথত লৈয়া যাস ঃ এইৰ অষ্টম গৰ্ভে তোক বধিবেক (১০/১) 'কেহো বোলে ঃ হে সখী-সৱ ঃ লগত শ্ৰীকৃষ্ণ বাৰ্তা পুছা' (১০-৩০) ইত্যাদি। বহুবচন বুজাবৰ বাবে তেওঁ 'সৱ' আৰু 'গণ' শব্দৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। 'সৈতে'ৰ পৰিবৰ্তে 'সমে'ৰ ব্যৱহাৰ দেখা যায়। নিষেধাৰ্থক 'ন' আকাৰ নোহোৱাকৈ প্ৰায়ে ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়। ক'ৰবাত আকৌ আকাৰৰ সংযোগো হৈছে। কিছুমান ক্ৰিয়াৰ দুটাকৈ ৰূপ ব্যৱহাৰ কৰিছে। নাম ধাতুৰ প্ৰয়োগো *'কথা ভাগৱত'*ৰ নানা ঠাইত দেখা যায়। ভট্টদেৱৰ গদ্যৰ স্থানবিশেষে প্ৰথমাদি সাতটা বিভক্তিৰ চিন যথাক্ৰমে 'এ', 'ক', 'দ্বাৰা', 'অক', 'পৰা', 'ৰ' আৰু 'ত'ৰ ব্যৱহাৰ আৰু স্থান বিশেষে আকৌ আধুনিক ৰূপ দেখা যায়। কামৰূপী কথিত ভাষাৰ নানান শব্দৰ প্ৰয়োগে দৃঢ়ভাৱে প্ৰমাণ কৰে যে ভট্টদেৱৰ গদ্যৰ ভাষা তদানীন্তন কথিত ভাষাৰ পৰা সম্পূৰ্ণৰূপে বেলেগ হোৱা নাছিল, লগতে ভাষাই আধুনিকীকৰণৰহে বাট কাটিছিল। লগতে এইটোও স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে কথিত ভাষাৰ যিকোনো ৰূপ সাহিত্যিক ৰচনাত হুবহু বহুৱাব নোৱাৰি। অর্থাৎ এতিয়া গদ্য সাহিত্যৰ মানদণ্ড নিৰ্ণয় কৰিবলৈ গ'লে দেখা যায় সাহিত্যৰ ভাষা আৰু কথিত ভাষাৰ মাজত পার্থক্য আছে। যিমানেই প্ৰসিদ্ধ সাহিত্যিক নহওক, জনপ্ৰিয় সাহিত্যিক নহওক তেওঁৰ ভাষা যৎসামান্য হ'লেও কৃত্ৰিম হয়। অর্থাৎ লোক ব্যৱহাৰত মানুহে মুখেৰে যি কথা কয়, কলাত্মক সৃষ্টিশীল সাহিত্যত তেনে উকাৰূপত ভাষাৰ ব্যৱহাৰ নহয়।

শ্ৰীধৰী টীকাৰ অৱলম্বনত ভক্তিৰস অমৃত অটুট ৰাখি কথা-বস্তু প্ৰতিপাদনৰ পৌৰাণিক

গাম্ভীর্য ৰক্ষা কৰি বিদগ্ধ, শাস্ত্রজ্ঞ পণ্ডিত ভট্টদেৱে পৰিমিত ভাষাৰ মাজেদি এক নিজস্ব শৈলীত ভাগৱতৰ গদ্যৰূপ দিছে এক নিজস্ব গতত, য'ত ভাগৱতৰ সাৰ কথা লুপ্ত হোৱাও নাই, আনহাতে জনসাধাৰণেও ভাগৱতৰ ভক্তি ৰস অমৃত বুজিব নোৱাৰাও নহয়। লিখিত গদ্যৰ আৰ্হি আগত নোহোৱাকৈয়ে যথাসম্ভৱ ব্যাকৰণৰ নিয়মেৰে লোক সমাজে বুজি উঠাকৈ ভট্টদেৱে যি শৃংখলিত গদ্য-ভাষা সৃষ্টি কৰিলে সেয়া পৰৱৰ্তী লেখক সকলৰে গদ্যত সাহিত্য ৰচনাৰ বাবে পথ প্রদর্শন কৰিলে। লগতে সার্থক সৃষ্টি সেই গদ্যই ৰূপ দিয়া গ্রন্থ কেইখনৰ মূল্য কেৱল অসমীয়া সাহিত্যতে নহয় ভাৰতীয় প্রাদেশিক সাহিত্যৰ ক্ষেত্রতো অমূল্য সম্পদ হৈ পৰিল। এইক্ষেত্রত ভট্টদেৱৰ প্রচেষ্টা, সাধনা আৰু পাণ্ডিত্য তথা প্রতিভা চিৰদিনৰ বাবে স্বীকৃত হ'ল।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ২ ঃ অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ স্রষ্টা ৰূপে ভট্টদেৱৰ চমু মূল্যায়ন কৰক। (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

৯.৬ *কথা-ভাগৱতত* ভট্টদেৱৰ পাণ্ডিত্য আৰু ব্যক্তিত্ব

ভট্টদেৱৰ পাণ্ডিত্য আৰু ব্যক্তিত্ব নির্ণয় কৰিবলৈ গ'লে আমি প্রথমতে ভট্টদেৱৰ বংশ পৰিচয়, ল'ৰালিকাল আৰু শিক্ষার্থী জীৱনলৈ মন কৰিব লাগিব। ভট্টদেৱৰ জন্ম হৈছিল পৰাশৰ গোত্রীয় এটি নৈষ্ঠিক ব্রাহ্মণ পৰিয়ালত। শ্রী চন্দ্র ভাগৱতীৰ পৰিনাতি আছিল ভট্টদেৱ। পিতৃ কবি সৰস্বতীও বিখ্যাত পণ্ডিত আছিল আৰু মাতৃৰ নাম আছিল তাৰাদেৱী। অনুমান কৰিব পাৰি যে এটি সুন্দৰ সাত্বিক পৰিৱেশত ভট্টদেৱৰ জন্ম, লালন-পালন আৰু শৈশৱ কাল অতিবাহিত হৈছিল। সুব্যক্তিত্ব গঠনৰ বাবে এনে পৰিৱেশ, পাৰিপার্শ্বিকতা আৰু পণ্ডিত বংশৰ সু-পুত্রৰূপে পাব লগা শৈশৱৰ শিক্ষা তথা আদর্শই ভট্টদেৱৰ ব্যক্তিত্বক সুগঢ়িত ৰূপ দিছিল। তদুপৰি ভট্টদেৱৰ শিক্ষা জীৱন অতিবাহিত হৈছিল বৰনগৰ অঞ্চলৰ গোপালদেৱ নামৰ শাস্ত্র বিশাৰদ পণ্ডিত এজনৰ তত্ত্বাৱধান। গোপালদেৱৰ সংস্কৃত টোলত বিদ্যার্থী ৰূপে ভর্তি হোৱা বৈকুণ্ঠনাম ওৰফে ভট্টদেৱে ইমান সুন্দৰকৈ সংস্কৃত ভাষা জ্ঞান আয়ত্ব কৰিছিল যাৰ ফলত অলপ দিনৰ ভিতৰতে তেওঁ কাব্য, স্মৃতি, ব্যাকৰণ, ভাগৱত দর্শন আদি শাস্ত্রসমূহ অধ্যয়ন আৰু অনুধাৱন কৰিব পাৰিছিল। আনকি ভট্টদেৱ অতি কম দিনৰ ভিতৰতে শাস্ত্র বিশাৰদ হৈ ভাগৱতৰ আধ্যাত্মিক তত্ত্বজ্ঞানতো ব্যুৎপত্তি লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ল। ভট্টদেৱৰ পাণ্ডিত্যপূর্ণ আৰু ব্যক্তিত্বপূর্ণ জীৱনৰ সফলতা পর্যবেক্ষণ কৰিলে দেখা যায় যে ভট্টদেৱৰ জীৱনৰ ভাগ্য, সুযোগ আৰু সুবিধাৰ ঋজু সংযোজন ঘটিছিল। আনহাতে ব্যক্তি হিচাপেও ভট্টদেৱ কর্মযোগী, সাধক আৰু সত্যনিষ্ঠ সেৱক হোৱাৰ বাবে সকলোবোৰৰ সমাহাৰত ভট্টদেৱে এটি সুস্থ-সৱল ব্যক্তি জীৱন কটোৱাৰ বাদেও সৃষ্টিক্ষম প্রতিভাৰ বিকাশ ঘটাই এজন শ্রেষ্ঠ সাহিত্যিক ৰূপে সমাজৰ ধর্ম, সাহিত্য, সমাজ জীৱন আৰু সংস্কৃতিৰ

পূজাৰী ৰূপে অনবদ্য অৱদান আগবঢ়াবলৈ সক্ষম হ'ল।

ভট্টদেৱৰ সাহিত্যিক আধ্যাত্মিক জীৱনৰ গতি পথৰ দিক্‌দর্শন হ'ল গুৰু দামোদৰদেৱৰ দীক্ষা গ্ৰহণ কৰিবলৈ গৈ সৎগুৰু দামোদৰদেৱক লগ পোৱাৰ পৰা। সংস্কৃত ভাষা আৰু ভাগৱৎ শাস্ত্ৰত বুৎপত্তি লাভ কৰি প্ৰথমতে বৈকুণ্ঠনাথে বৰনগৰ অঞ্চলত ভাগৱত পাঠ কৰি সাধাৰণ ৰাইজক ভাগৱতৰ তাৎপৰ্য বুজাই ফুৰিছিল। এদিন এখন বিৰাট সভাত তেওঁৰ স্বভাৱসুলভ বাগ্মিতা আৰু মধুৰ ভংগীৰে ভাগৱত ব্যাখ্যা কৰি সকলোকে মোহিত কৰি পেলোৱাত সমাজে থেওঁক 'ভাগৱত ভট্টাচার্য' উপাধি দিয়ে। পিছলৈ তেওঁ ভট্টদেৱে নামেই খ্যাত হ'ল। সেই সময়তে তেওঁ বিয়া কৰাই গার্হস্থ্য জীৱনতো প্ৰৱেশ কৰিলে।

পিছত পিতাকৰ কথামতে পাটাবাউসীলৈ গৈ গুৰু দামোদৰদেৱৰ শৰণ লয়। বৰনগৰত বহুদিন ধৰি ভাগৱত পাঠ কৰি থকা সময়তে ভট্টদেৱে দেৱ দামোদৰৰ গুণ-যশৰ কথা শুনিছিল। দেৱ দামোদৰ গুৰুৱে তেওঁৰ দিব্য শৰীৰৰ শোভা আৰু দিব্য শক্তিৰে সেই সময়ৰ বিজ্ঞ, সুপণ্ডিতসকলক চুম্বকে লোক আকর্ষণ কৰি অনাৰ দৰে আকৃষ্ট কৰি ভক্তিৰসত আপ্লুত কৰাইছিল। পাটবাউসীলৈ গৈ দামোদৰ দেৱৰ শান্ত-সৌম্য মনোহৰ ৰূপ দেখি তেওঁৰ ওচৰত ভট্টদেৱ দীক্ষাৰ প্ৰতি গদ্‌ গদ্‌ হৈ উঠে আৰু তেওঁৰ শিষ্যত্ব গ্ৰহণ কৰে। শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱ নতুবা ৰামকৃষ্ণ পৰমহংস আৰু স্বামী বিবেকানন্দৰ মিলনৰ দৰে দেৱ দামোদৰ গুৰু আৰু ভট্টদেৱৰ মিলনকো 'মণিকাঞ্চন' সংযোগ বুলিব পাৰি। ভট্টদেৱ দামোদৰদেৱৰ অন্যতম প্ৰিয় শিষ্য। দামোদৰদেৱে অসমৰ পূব, পশ্চিম, উত্তৰ, দক্ষিণ আৰু মেৰু (নাভি) পাঁচোটা কেন্দ্ৰ স্থাপন কৰি মেৰুস্থল পাটবাউসী সত্ৰৰ আৰ্হিত সত্ৰ স্থাপন কৰি শিষ্যসকলৰ দ্বাৰা ধর্মপ্ৰচাৰত মনোনিৱেশ কৰি জগতৰ কল্যাণৰ হকে কাম কৰি গৈছিল। তেওঁ ভকত শিষ্যসকলৰ দ্বাৰা নানা গ্ৰন্থ সৃষ্টি কৰি অসমীয়া ভাষাক সুদৃঢ় ৰূপ দিবলৈ যত্ন কৰিছিল আৰু লগে লগে ভক্তিধর্মৰ সুগম পথৰ সন্ধান দি জন সমাজকো আধ্যাত্মিক জ্ঞান দি জীৱনৰ শিক্ষা দিবলৈ বিচাৰিছিল। ভক্ত বা শিষ্যৰ মনত সদ্‌গুৰু ঈশ্বৰ সদৃশ। সেয়ে তেওঁৰ আজ্ঞা, উপদেশ, প্ৰেৰণাই শিষ্যক অফুৰন্ত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰে। এনে আদর্শৰে দেৱ দামোদৰৰ শিষ্যসকলে মনক বিষয়ৰ পৰা মুক্ত কৰি ইষ্টদেৱত সম্পূর্ণৰূপে সমর্পণ কৰি ৰাখিবলৈ নানা গ্ৰন্থ, গীত-পদ আদি ৰচনাত মনোনিৱেশ কৰিছিল।

ভট্টদেৱৰ ব্যক্তিত্ব, পাণ্ডিত্য, প্ৰতিভা, শক্তিৰ ওপৰত গুৰু দামোদৰদেৱৰ বিশ্বাস আছিল। সেয়ে তেওঁৰ নিজ পাটবাউসী সত্ৰত ভট্টদেৱৰ ভাগৱতী পাতি সত্ৰৰ ভাৰ দি যাবৰ সময়ত দিয়া আন আন উপদেশৰ লগতে গদ্যভাষাত এখন সম্পূর্ণ ভাগৱত ৰচনা কৰিবলৈ আজ্ঞা দিলে—

"আৰু এক জগত ঈশ্বৰ আজ্ঞা ধৰা।
কথা বন্ধে এক খণ্ড ভাগৱত কৰা।।
পূর্বে মহাপুৰুষে কৰিলা দশস্কন্ধ।
কীর্তন, ভটিমা, ছবি, দুলড়ী সুছন্দ।।
তাতোকৈ সুগম কৰিও ভাগৱত।
স্ত্রী-শূদ্র সর্বলোকে বুজে যেন মত।।"

দামোদৰদেৰ বিজয় নগৰত এবছৰ থকাৰ পিছত পৰীক্ষিত নাৰায়ণৰ আজ্ঞামতে তেওঁৰ ৰাজ্য এৰিবলগীয়া হয় আৰু লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ ৰাজ্য কোচবিহাৰলৈ যাত্রা কৰে। ভট্টদেৱে এই সংবাদ পাই পাটবাউসীৰ পৰা গৈ সোণকোষ নদী পাৰ হোৱাৰ সময়ত বাটতে গুৰু দামোদৰদেৱক লগ ধৰে। মূল শ্লোকৰ উপৰিও শ্রীধৰ স্বামীৰ টীকা ভাষ্য আদিৰে বহলভাৱে ৰচনা কৰা ভাগৱতৰ প্রথম স্কন্ধৰ অসমীয়া গদ্য ভাঙণিটো লগত লৈ গৈ বাটতে গুৰুক দেখুৱালে। দামোদৰদেৱে পঢ়ি চাই ভট্টদেৱক উপদেশ দিলে যে বিস্তৃত ৰূপত কথা বস্তু বর্ণালে গ্রন্থ কলেৱৰ ডাঙৰ হ'ব, সর্বসাধাৰণে কেনেকৈ এই গ্রন্থ যত্ন কৰি পঢ়িব, গতিকে ভাগৱতৰ সাৰভাগ লৈ সংক্ষেপ ৰূপত গদ্য ভাষাত বাৰ স্কন্ধ লিখিব লাগে যাতে আৱাল-বৃদ্ধ-বণিতা সকলোৱে পঢ়িব পাৰে। ইয়াৰ পিছত পাটবাউসীলৈ ঘূৰি আহি ভট্টদেৱে 'সংক্ষেপ কৰিয়া, সাৰ মাত্র লৈয়া' দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱত অসমীয়া গদ্যত ভাঙণি কৰিছে। ভট্টদেৱে ভাগৱত গদ্যত লিখাৰ মূলতে হৈছে দূৰদর্শী স্বপ্নদ্রষ্টা গুৰু দামোদৰ দেৱৰ উপদেশ আৰু অনুপ্রেৰণা। হেমচন্দ্র গোস্বামীয়ে *কথা গীতাৰ* পাতনিত উল্লেখ কৰা দৰে "অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ সৃষ্টি কার্যত ভট্টদেৱ যন্ত্র মাথোঁন, যন্ত্রী আছিল দামোদৰদেৱ"।

পাটবাউসীত থাকোতে দামোদৰদেৱৰ ভতিজাক শ্রীকৃষ্ণদেৱৰ লগত ভট্টদেৱৰ মনোমালিন্য হোৱাত দামোদৰদেৱে দুয়োকে তেওঁৰ অন্তিম সময়ৰ সুখাদ্য বস্তু লৈ কোচ বিহাৰলৈ মাতি পঠায়। ভট্টদেৱে কথা-ভাগৱত শেষ কৰি গুৰুত অর্পণ কৰেগৈ। শ্রীকৃষ্ণদেৱে সুস্বাদু খাদ্যবস্তু লৈ গৈ খুড়াকক লগ ধৰে গৈ। অন্তিমকালত ভৱৰোগৰ মহৌষধ এই ভাগৱত শাস্ত্রই আমাৰ পৰম সুখাদ্য বুলি দামোদৰদেৱে ভট্টদেৱৰ ভাগৱত গ্রহণ কৰিলে আৰু তেতিয়া ভট্টদেৱক পাটবাউসী সত্রৰ অধিকাৰ পাতিলে। কৃষ্ণদেৱক ভাগৱতী হৈ থাকিবলৈ নির্দেশ দিলে। ভট্টদেৱে পাটবাউসীত ধর্ম প্রচাৰ কৰাৰ উপৰিও শ শ ছাত্র পঢ়াই শিক্ষা প্রচাৰো কৰিছিল। পাটবাউসী সত্রৰ বাহিৰেও তেওঁ ব্যাসকুছি সত্র স্থাপন কৰে। ইয়াতেই ১৫৬০ শক ই ১৬৩৮ খৃষ্টাব্দমানত যোগীৰ দৰে ভট্টদেৱে ইহলীলা সম্বৰণ কৰে। লগ ধৰেগৈ। অন্তিমকালত ভৱৰোগৰ মহৌষধ এই ভাগৱত শাস্ত্রই আমাৰ পৰম সুখাদ্য বুলি দামোদৰদেৱে ভট্টদেৱৰ ভাগৱত গ্রহণ কৰিলে আৰু তেতিয়া ভট্টদেৱক পার্টবাউসী সত্রৰ অধিকাৰ পাতিলে। কৃষ্ণদেৱক ভাগৱতী হৈ থাকিবলৈ নির্দেশ দিলে। ভট্টদেৱে পাটবাউসীত ধর্ম প্রচাৰ কৰাৰ উপৰিও শ শ ছাত্রক পঢ়াই শিক্ষা প্রচাৰো কৰিছিল। পাটবাউসী সত্রৰ বাহিৰেও তেওঁ ব্যাসকুছি সত্র স্থাপন কৰে। ইয়াতেই শক খৃষ্টাব্দমানত যোগীৰ দৰে ভট্টদেৱে ইহলীলা সম্বৰণ কৰে।

ভট্টদেৱৰ সৃষ্টিৰাজিৰ কীর্তিস্তম্ভ হ'ল *কথা-ভাগৱত, কথা-গীতা* আৰু *কথা-ৰত্নাৱলী*। ভট্টদেৱৰ ভাগৱত ব্যুৎপত্তি আৰু শাস্ত্র ব্যাখ্যাত অসাধাৰণ ক্ষমতা দেখি পণ্ডিত সমাজে তেওঁক কবিৰত্ন আৰু ভাগৱত ভট্টাচার্য উপাধিৰে বিভূষিত কৰিছিল। উল্লিখিত তিনিখন সুপ্রসিদ্ধ গ্রন্থৰ উপৰিও শৰণমালিকা, গুৰুবংশাৱলী আৰু প্রসঙ্গমালা অসমীয়া ভাষাত ৰচিত। *'ভক্তিসাৰ'*ত কৃষ্ণৰ পূর্ণব্রহ্মত্ব প্রতিপাদন কৰি ভক্তিৰ শ্রেষ্ঠত্ব দেখুৱাইছে। *'ভক্তিবিবেক'* সংগ্রহ গ্রন্থ। পুৰাণ, সাহিত্য, উপনিষদ আদিৰ পৰা শ্লোক সংগ্রহ কৰি শ্রৱণ-কীর্তন আদি নৱধা ভক্তিৰ মহিমা, বিষ্ণুৰৰ শ্রেষ্ঠত্ব,

সাকাৰ-নিৰাকাৰতত্ত্ব আদি জ্ঞাপন কৰা শ্লোকসমূহ ইয়াত শৃংখলাবদ্ধভাৱে সজাইছে আৰু শ্লোকবোৰৰ গূঢ়ার্থ প্রাঞ্জল সংস্কৃত ভাষাত প্রকাশ কৰিছে। ভক্তিবিবেক প্রকৰণ গ্রন্থখনিত ভক্তি ধর্মৰ ইতিহাসৰ এটি পৰিচয় লাভ কৰিব পাৰি। সত্রৰ যাৱতীয় প্রসংগ আদি পৰিচালনা কৰা, টোলৰ অধ্যাপনাৰ বাহিৰেও সমাজ কল্যাণৰ কামত ব্যস্ত থকা ভট্টদেৱে অসমীয়া আৰু সংস্কৃত দুয়োটা ভাষাতে যিমানবোৰ গ্রন্থ ৰচনা কৰি গৈছে, সেয়া সাধাৰণ লোকৰ বাবে অকণো সম্ভৱ নহয়।

'ভক্তিবিৱেক' ভট্টদেৱৰ ভক্ত জীৱনৰ এক অনুপম স্বীকৃতি। শেষ বয়সৰ ৰচনা। শকৰ মাৰ মাহৰ দেওবাৰ এটিত তেওঁ গ্রন্থখন ৰচনা কৰি শেষ কৰিছিল বুলি সামৰণিত থকা ভনিতাৰ পৰা জানিব পাৰিব। গ্রন্থখনিৰ মাজেদি ভট্টদেৱৰ জীৱন দর্শন তথা পাণ্ডিত্যৰ পৰিচয় পোৱা যায়। দামোদৰীয় পন্থাৰ এক শৰণীয়া ধর্মৰ তত্ত্ব আৰু ভট্টদেৱৰ ধর্মসাধনা তথা আধ্যাত্মিক দর্শন ভক্তিবিবেকত প্রতিফলিত হৈছে। গুৰু দামোদৰদেৱৰ প্রতি থকা ভক্তিৰ নির্দশন আৰু বৈষ্ণৱ ধর্মৰ প্রতি থকা আনুগত্য কথাও অনুমান কৰিব পাৰি গ্রন্থখন অধ্যয়নৰ যোগেদি। দামোদৰীয় পন্থাৰ নিত্য-নৈমিত্তিক কর্ম, আচাৰ-ৰীতি, কর্মপন্থা, সত্রৰ ভকত তথা শিষ্যসকলৰ কর্মপন্থা আদিও ভক্তি বিৱেকত প্রকাশ পাইছে. ভট্টদেৱে নিজে নিত্য-নৈমিত্তিক কাম-কাজ, সত্রৰ পৰিচালনা সুচাৰুৰূপে সম্পাদনা কৰাৰ উপৰিও ধর্মপ্রচাৰ, সমাজ কল্যাণ কর্ম-ৰাজি, ভাগৱত ব্যাখ্যা, গ্রন্থ আদি ৰচনাত মনোনিবেশ কৰিছিল সেয়াও গ্রন্থখনিৰ মাজেৰে জানিব পাৰি।

অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ জনক ৰূপে চিৰ পৰিচিত ভট্টদেৱৰ কথা-ভাগৱত, কথা-গীতা, কথা ৰত্নাৱলী অসমীয়া সাহিত্যৰ আপুৰুগীয়া সম্পত্তি আৰু প্রাচীন গদ্য সাহিত্যৰ অপূর্ব নিদর্শন। *'কথা-ভাগৱত'*ত ভট্টদেৱৰ কঠিন বিষয়বস্তুক চমু আৰু সৰলভাৱে প্রকাশ কৰিব পৰা ক্ষমতা, পাণ্ডিত্য আৰু ভক্তিপৰায়ণতা মনোৰমভাৱে সুস্পষ্ট ৰূপত প্রকাশিত হৈছে। ভট্টদেৱেই প্রথমতে সদ্য প্রচলিত গতানুগতিক নানা অলঙ্কাৰ বিশিষ্ট পাণ্ডিত্য প্রদর্শক আড়ম্বৰপূর্ণ ভাষাৰ পৰা বাহিৰ হৈ আহি নিৰলঙ্কাৰ সৰল ভাষা আৰু গদ্যৰীতিৰ সৃষ্টি কৰে। যি গদ্যৰীতিয়ে পৰৱর্তী গদ্যলেখকসকলক বহু পৰিমাণে প্রভাৱান্বিত আৰু অনুপ্রাণিত কৰে। অহঙ্কাৰশূন্য, পাণ্ডিত্যৰে শাস্ত্রবিশাৰদ বিদগ্ধ সংস্কৃত ভাষাৰ পণ্ডিত ভট্টদেৱৰ নিৰলস-সাৰস্বত সাধনাৰ ফলশ্রুতিত সৃষ্টি হোৱা সাহিত্যৰাজিয়েই কবি সাহিত্যিকজনাৰ জীৱন দর্শন, পাণ্ডিত্য আৰু ব্যক্তিত্বৰ অফুৰন্ত স্বাক্ষৰ বহন কৰি যাব।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ ভট্টদেৱৰ পাণ্ডিত্যপূর্ণ ব্যক্তিত্বৰ চমু পৰিচয় দিয়ক।
(১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

৯.৭ *কথা-ভাগৱতত* প্রকাশিত ভক্তি তত্ত্ব

ভাগৱত পুৰাণ এখন ভক্তি প্রধান গ্রন্থ। ভক্তি ৰসাত্মক সংস্কৃত সাহিত্য আৰু দর্শনবিলাকৰ ভিতৰৰ *ভাগৱত পুৰাণ* নিঃসন্দেহে শ্রেষ্ঠ। অষ্টাদশ পুৰাণৰ ভিতৰত শ্রেষ্ঠতৰ ভিত্তিতে *ভাগৱত*

পুৰাণক সূর্য পুৰাণ নামেও জনা যায়। ইয়াত প্রধান উপাস্য দেৱতা হিচাপে পৰম পুৰুষ শ্রীকৃষ্ণৰ মাহাত্ম্য প্রকাশ হৈছে। ভাগৱতৰ মতে শ্রীকৃষ্ণ কেৱল ভগৱানৰ এটা অংশ নহয়, তেওঁ পূর্ণ অৱতাৰ পৰম ব্রহ্ম (কৃষ্ণস্তু ভগৱান্ স্বয়ম্)। ব্রহ্ম পৰমাত্মা বা ভগৱান ভাগৱতৰ মতে এক (one), অন্ত (etemal) আৰু অদ্বয় (non-dual) জ্ঞানস্বৰূপ সত্ত্বা।

ভাগৱতৰ মূলমন্ত্রই হৈছে ঈশ্বৰত বিশ্বাস, ভক্তিৰে ভগৱানৰ ওচৰত সম্পূর্ণভাৱে আত্মনিবেদন। সেইবাবেই একশৰণ ভক্তিধর্মৰ মূল বুনিয়াদ হৈছে *ভাগৱত পুৰাণ*। সকলো ধর্মৰে ভেটি স্বৰূপ একোটা দর্শন আছে। সকলো দর্শন ঘাইকৈ তিনিটা বস্তুক কেন্দ্র কৰি গঢ়ি উঠে— ব্রহ্ম বা ঈশ্বৰ, জীৱজগত আৰু পদার্থ বা জড়জগত। এই তিনিটা বিষয়ৰ সূক্ষ্মাতিসূক্ষ্ম আলোচনা লৈয়েই বিভিন্ন দার্শনিক মতবাদ গঢ়ি উঠিছে। দার্শনিক তথ্যৰ বিচাৰত *ভাগৱত পুৰাণক* বেদান্ত, সাংখ্য আৰু মীমাংসা আদি ভাৰতীয় দর্শনবিলাকৰ এক সম্বন্বয়ী মতবাদ বুলিব পাৰি। ভাগৱতৰ লীলা তত্ত্ব বা *'অৱতাৰবাদ'*ৰ ভিত্তিতেই শ্রীকৃষ্ণক যুগাৱতাৰ পৰমব্রহ্ম বুলি ভাগৱতে বিশ্বাস কৰে।

ভাগৱতে কয় ঃ সংকীর্ণ স্বার্থপৰতা আৰু অহং ভাৱ এৰি ভক্তই ভগৱানত সম্পূর্ণভাৱে আত্মসমর্পণ কৰিব লাগে। নিজকে 'কর্তা' বা কোনো কার্যৰ অধিকাৰী জ্ঞান নকৰি কৰুণাময় পৰমেশ্বৰে যিৰূপে নিযুক্ত কৰে ঠিক সেই ৰকমে ভক্তই কাম কৰি যায়; তেতিয়া তেওঁৰ অন্তৰলৈ আসক্তি আৰু ফলাকাঙ্খা আহিব নোৱাৰে। ফলত মুক্তিৰ পথ মুকলি হয়।

ভাগৱতৰ মতে ভক্তি দুবিধ ঃ সগুণ আৰু নির্গুণ। সত্ব, ৰজঃ, তমঃ গুণৰ সমাবেশত সগুণ ভক্তিও তিনি ধৰণৰ হয়। সত্ব গুণ বিশিষ্ট ভক্ত সদায় সকলো সময়তে ঈশ্বৰত আত্মসমর্পণ কৰি নিজ কর্তব্যত ৰত হয়। সেয়েহে সাংসাৰিক সুখ, দুখ বা পাপ-পুণ্যজনিত কোনো মানসিক বিকৃতিয়ে তেওঁৰ মনক কোনো প্রকাৰে উদ্বিগ্ন কৰিব নোৱাৰে। আন দুবিধ সগুণ ভক্তি ৰাজসিক আৰু তামসিক ভক্তৰ সাংসাৰিক ভোগ বিলাস আৰু বিষয়-বাসনাৰ প্রতি আসক্তি থাকে। সেয়েহে এই ভক্তই সুখ-দুখৰ অনুভূতি পায়। ৰাজসিক ভক্তই ধন-ঐশ্বর্য, যশ-কীর্তিৰ কাৰণে আৰু তামসিকে হিংসা, দ্বেষ, ঘৃণা আদিৰ কাৰণে ভগৱানক উপাসনা কৰে। কিন্তু সাত্বিক ভক্তি অহৈতুকী। আনবিধ ভক্তি নির্গুণ ভক্তি। ইয়াৰ উৎস সত্ব, ৰজঃ আৰু তমঃ গুণকো অতিক্রম কৰা গভীৰতম অনুভূতি। আকাঙ্খা বা বাসনাৰ কোনো মানসিক বিকৃতি আহি এই ভক্তৰ মনক চঞ্চল কৰিব নোৱাৰে। যেতিয়া এই ভক্তিৰ ভাৱ হৃদয়ত উদ্রেক হয় তেতিয়া ভক্ত আৰু ভগৱানৰ মাজত ভেদ জ্ঞান নাথাকে। ভক্ত তেতিয়া 'অহং ব্রহ্মাস্মি' বা 'সোহহং' ভাৱত বিভোৰ হয়। ভাগৱতৰ এই নির্গুণ ভক্তিয়ে বৈদান্তিকৰ 'অদ্বৈত সিদ্ধি'ৰ পথ মুক্ত কৰে। ভক্ত তেতিয়া সম্পূর্ণ জীৱন্মুক্ত আৰু 'সৎচিদানন্দ'ৰ অনুভূতিত বিভোৰ হয়। এয়ে ভাগৱতত প্রতিষ্ঠাপিত ভক্তিতত্ত্ব।

এতিয়া আমাৰ আলোচ্য বিষয় হ'ল *কথা-ভাগৱতত* প্রকাশিত ভক্তিতত্ত্ব। কথা-ভাগৱত ভট্টদেৱে সৃষ্টি কৰিছে ভাগৱতৰ সাৰ ভাগ গ্রহণ কৰি। গুৰু দামোদৰদেৱৰ আজ্ঞা আৰু উপদেশ অনুসৰি ভট্টদেৱে কেনেকৈ কথা-ভাগৱত নির্মাণ কৰিছিল এই সম্পর্কত আগৰ কেইবাটাও উপৰিভাগত আমি বিতংভাৱে আলোচনা কৰি আহিছোঁ। ভট্টদেৱে নিজেও কথা-ভাগৱত সৃষ্টিৰ ক্ষেত্রত বিভিন্ন শাস্ত্রৰ লগতে কেনেকৈ শ্রীধৰ স্বামীৰ 'ভাগৱত ভাৱার্থ দীপিকা' অর্থাৎ শ্রীধৰীটীকা

অনুসৰণ কৰিছিল তাক নিজ মুখে স্বীকাৰ কৰিছে। ভট্টদেৱ নিজেও এজন বৈষ্ণৱ ধর্মৰ ভক্ত তথা একশৰণ ভক্তিধর্মৰ দামোদৰী পন্থাৰ বৈষ্ণৱ মন্ত্রত দীক্ষিত হৈছিল সৎগুৰু দামোদৱদেৱৰ ওচৰত। সেয়ে দ্বাদশস্কন্ধ ভাগৱতৰ বিভিন্ন অধ্যায়ৰ মাজেদি কথা-ভাগৱতত ভক্তিতত্ত্ব অতি সহজ-সৰলভাৱে সর্বসাধাৰণৰ কাৰণে প্রকাশ কৰিছিল । ভট্টদেৱৰ কথা-ভাগৱতৰ বিশেষত্বই হৈছে ইয়াক এক হাতেৰে ক্রমভঙ্গ নোহোৱাকৈ একগতত লিখা; মূলৰ কোনো কথাই ইয়াত বাদ পৰা নাই। দ্বিতীয়তে ভাগৱতৰ অগাধ পণ্ডিত ভট্টদেৱে ভাগৱতৰ বিষয়বস্তু হজম কৰিছে আৰু তাৰ সাৰখিনি নিজা ৰূপ দিয়াৰ নিচিনাকৈ কথা-ভাগৱত লিখিছে। সেয়ে মূলসাৰ ভক্তি তত্ত্বৰ ক্ষেত্রত ভট্টদেৱ অলৰ অচৰ হৈ ওপৰত উল্লেখ কৰা ভাগৱতৰ ভক্তি তত্ত্বক সহজ ৰূপত জনসাধাৰণৰ বোধগম্যতাৰ প্রতি লক্ষ্য কৰি সহজ-সৰল গদ্য ভাষাত প্রকাশ কৰিছে। ভক্তি নিৰূপক গ্রন্থ ভাগৱতে প্রতিপাদন কৰি দেখুৱায় যে ভক্তি লাভ কৰিব পাৰি নিস্কাম কর্ম-সম্পাদন, ভগৱানৰ পূজা-উপাসনা আৰু তেওঁৰ শ্নাম শ্রৱণ, মনন, নিদিধ্যাসন আদি উপায়ৰ দ্বাৰা। কথা-ভাগৱততো এনে ভক্তি তত্ত্বই বিভিন্ন মাহাত্ম্যসূচক ভগৱান আৰু ভক্তৰ কথাবস্তুৰ মাজেদি প্রতিপাদন হৈছে।

৯.৮ *কথা-ভাগৱত* আৰু অসমীয়া গদ্য পৰম্পৰা

সৎগুৰু দামোদৱদেৱে দূৰদর্শী দৃষ্টিভঙ্গীৰে সর্বসাধাৰণ ৰাইজৰ কল্যাণার্থে ভাগৱতৰ শিক্ষা প্রচাৰ কৰা, লগতে লোক ভাষাৰ যোগেদি বোধগম্যভাৱে ভাগৱতৰ ভক্তিতত্ত্বৰ তাৎপর্য্যৰ প্রচাৰ- প্রসাৰৰে জনসাধাৰণক মানৱ জীৱনৰ প্রমূল্য বুজাই সমাজৰ প্রগতি সাধনার্থে কথা-ভাগৱত সৃষ্টিৰ বাবে ভট্টদেৱক আজ্ঞা আৰু উপদেশ দি অনুপ্রাণিত কৰিছিল। দামোদৰীয় সম্প্রদায়ৰ এটা মুখ্য ভাগ হৈছে সাধুসংগ। তেওঁৰ স্থাপিত সত্রসমূহত দিনে-নিশাই দ্বাদশ প্রসংগৰ দ্বাৰা ভাগৱত চর্চা কৰে আৰু সকামী সকলকো ভগৱৎমুখী হ'বলৈ উদ্বুদ্ধ কৰায়। এনে সত্রবোৰক সৎ সংগী সত্রই বুলিছিল। সৎ সংগৰ দ্বাৰা ভক্তসকল অন্তর্মুখী হৈ পৰে, তেতিয়াহে ভক্তিতত্ত্ব আৰু ৰহস্য বোধগম্য হ'ব পাৰে সত্রসমূহৰ প্রচলিত এই শিক্ষাক সমাজমুখী কৰি তুলিবলৈ দামোদৱদেৱে তেওঁ প্রিয় শিষ্য ভট্টদেৱক তেওঁৰ ভাগৱত পাণ্ডিত্য আৰু ব্যাখ্যাৰ প্রতিভা দেখি অসমীয়া গদ্যত ভাগৱতৰ সৰল ভাঙনি কৰিবলৈ কয়। পূর্বতে সৃষ্টি হোৱা ভাগৱতসমূহ সর্বসাধাৰণৰ বোধগম্য নোহোৱাৰ অনুমান কৰি দামোদৱদেৱে এই বুলি উপদেশ দিলে যে 'তাতোকৰি সুগম কৰিও ভাগৱত। 'স্ত্রী-শূদ্র সর্বলোকে বুজে যেন মত।।' গতিকে দেখা যায় অসমীয়া ভাষা সাহিত্যত গদ্য পৰম্পৰাৰ শুভ আৰম্ভণিৰ নিদর্শন কথা-ভাগৱত সৃষ্টিৰ মূলতে দামোদৱদেৱৰ উপদেশ আৰু অনুপ্রেৰণা। ক'বলৈ গ'লে 'অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ সৃষ্টি কার্যত ভট্টদেৱ যন্ত্র মাথোন, যন্ত্রী আছিল দামোদৱদেৱ।' (হেমচন্দ্র গোস্বামীৰ কথাত সুৰ মিলাই)

ইয়াৰ পাছত গুৰুৰ উপদেশ আৰু প্রেৰণা শিৰোধার্য্য কৰি সংস্কৃত ভাষাৰ বিদগ্ধ পণ্ডিত ভট্টদেৱে (ভাগৱত ভট্টাচার্য, কবিৰত্ন) পাটবাউসীলৈ ঘূৰি আহি গুৰুৰ আজ্ঞামতে 'সাক্ষেপ কৰিয়া, সাৰ মাত্র লৈয়া) দ্বাদশস্কন্ধ ভাগৱত (১৫৯৭ খ্রীঃ) অসমীয়া গদ্যত ভাঙনি কৰি উলিয়ায় আৰু স্বৰচিত কথা-ভাগৱতখনি ভট্টদেৱে কোচবিহাৰলৈ গৈ গুৰুৰ অন্তিম অৱস্থাত নিবেদন কৰে।

ভট্টদেৱৰ আগতে অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ সৃষ্টি হোৱা নাছিল। সেইবাবে ভট্টদেৱক অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ জনক বুলি কোৱা হয়। পূৰ্বৰ অঙ্কীয়া নাটত সংলাপ বা বচন আৰু মন্ত্ৰ সাহিত্যত পোৱা লয়যুক্ত গদ্যত এটি গদ্যধৰ্মী নমুনা পোৱা যায়, তাক প্ৰকৃত গদ্য সাহিত্য বুলিব নোৱাৰি। ভট্টদেৱৰ দিনতো পুথি পদ্যত লিখাৰেই প্ৰথা প্ৰচলিত আছিল। কিন্তু ভট্টদেৱে সাহসেৰে চলিত প্ৰথাৰ পৰা আঁতৰি এক সৱল প্ৰচেষ্টাৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত গদ্য বা কথাৰূপত সাহিত্য *কথা-ভাগৱত* সৃষ্টি কৰি অকল অসমীয়া ভাষা সাহিত্যতে নহয় ভাৰতীয় ভাষা সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীতে এক নতুন যুগৰ সূচনা কৰিলে। সেয়া হ'ল অসমীয়া গদ্য পৰম্পৰা। ভট্টদেৱৰ পৰৱৰ্তী সাহিত্যিকসকলেও ভট্টদেৱক অনুসৰণ কৰি চৰিত সাহিত্য, বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰ মাজেদি অসমীয়া ভাষা সাহিত্যক বহু দূৰ আগবঢ়াই নিলে।

ভট্টদেৱে কথা-ভাগৱত সৃষ্টি কৰিবলৈ পূৰ্বৰ কবিসকলে কাব্যত ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ পৰা শব্দ সংগ্ৰহ কৰিছিল। সমসাময়িক লোকসমাজৰ কথিতৰূপ কামৰূপী ভাষাৰ শব্দ গ্ৰহণৰ উপৰিও গদ্যৰ বাক্যবিন্যাস ৰীতিত সংস্কৃত ভাষাৰ ব্যাকৰণ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। কথা-ভাগৱতৰ পিছতে কথা-গীতা, কথা-ৰত্নাৱলী এই তিনিখন দুৰ্বোধ্য সংস্কৃত গ্ৰন্থৰ অসমীয়া গদ্য ভাঙনি কৰে। অৱশ্যে কথা-গীতাৰ গদ্য কথা ভাগৱততকৈ বেছি মধুৰ আৰু উন্নত পৰ্য্যায়ৰ। ভট্টদেৱৰ গদ্যৰ ভাষা সংস্কৃতীয়া আৰু গহীন। তেওঁ আছিল সংস্কৃত ভাষাৰ পণ্ডিত। গতিকে তেওঁৰ ভাষা সংস্কৃতীয়া হোৱা স্বাভাৱিক। দ্বিতীয়তে তেওঁৰ ৰচিত তিনিওখন গ্ৰন্থৰে বিষয়বস্তু গভীৰ দাৰ্শনিকতত্ত্ব সম্বলিত। তেনে বিষয়ক দৈনন্দিন ব্যৱহৃত লোকভাষাৰ শব্দত প্ৰকাশ কৰাটো কঠিন, লগতে *ভাগৱত গীতাৰ* নিচিনা পবিত্ৰ ধৰ্মগ্ৰন্থক যদি জনসাধাৰণৰ কথিত ভাষাৰ মাজেদি লিখা হয়, যি নিয়মত শংকৰদেৱে অসমীয়া ব্ৰজাৱলী ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিছিল, তেন্তে গ্ৰন্থৰ প্ৰতি জনসাধাৰণৰ ভক্তিভাৱ কমিব। তৃতীয়তে আধ্যাত্মিক দৰ্শনৰ কিছু কথা ব্যক্ত কৰিবলৈ কিছু সংস্কৃত শব্দ অসমীয়া শব্দৰ অভাৱতে ভট্টদেৱে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। তথাপিতো ভট্টদেৱে পূৰ্বৰ গতানুগতিক নানা অলঙ্কাৰ বিশিষ্ট আড়ম্বৰপূৰ্ণ ভাষাৰ পৰা বাহিৰ হৈ আহি নিৰলঙ্কাৰ বোধগম্য ভাষা ব্যৱহাৰ কৰি পৰোক্ষ উক্তিতকৈ প্ৰত্যক্ষ উক্তি আৰু কথোপকথনমূলক গদ্যৰীতিৰ দ্বাৰা অসমীয়া সাহিত্যত এক নতুন দিশ নিৰ্ণয় কৰিলে।

ভট্টদেৱৰ প্ৰথম সৃষ্টি *কথা-ভাগৱতে* যে অকল সেই যুগৰ সৰ্বসাধাৰণৰ আধ্যাত্মিক জ্ঞান লাভৰ পথকেই উজু কৰি দিছিল এনে নহয়, ই পৰৱৰ্তী লেখকসকলৰ বাবে গদ্য সাহিত্যৰ বাট মুকলি কৰি দিছিল। ইয়াৰ চুটি চুটি বাক্যবিশিষ্ট সৱল ৰচনা-ৰীতি আৰু কথোপকথনমূলক ৰচনাভঙ্গীৰ দ্বাৰা পৰৱৰ্তী চৰিতকাৰসকল প্ৰভাৱান্বিত হৈছিল। ভট্টদেৱৰ পৰৱৰ্তী গদ্য বৈষ্ণৱ গদ্য আৰু বৰঞ্জীৰ গদ্যই যথাক্ৰমে সত্ৰ আৰু ৰাজসভাৰ আশ্ৰয়ত গঢ় লৈ উঠে। প্ৰথমবিধৰ ভাষা সংস্কৃত শব্দংবহুল, গহীন কিয়নো আধ্যাত্মিক ভক্তি সম্পৰ্কীয়; দ্বিতীয়বিধ গদ্যৰ ভাষা কিন্তু ঘৰুৱা আৰু দেশজ শব্দংবহুল, গতিকে কথিত আৰু বেছি স্বাভাৱিক তথা ব্যৱহাৰিক। এই দ্বিতীয়বিধ গদ্য পৰম্পৰাই আধুনিক গদ্য সাহিত্যক স্পষ্টভাৱে স্পৰ্শ আৰু পুষ্ট কৰিব পাৰিছে। যাৰ ফলত অসমীয়া

গদ্য সাহিত্যৰ প্ৰৱাহ নিৰলসভাৱে বৈ আহি আধুনিক গদ্য সাহিত্যৰ পথাৰখনক শস্যশালী কৰি তুলিবলৈ সমৰ্থ হৈছে।

মুঠতে ভট্টদেৱৰ কথা-ভাগৱত আৰু কথা গীতাই সুদূৰ ১৬শ শতিকাতে অসমীয়া গদ্য সাহিত্যক এক মানদণ্ডপূৰ্ণ সুপ্ৰসিদ্ধ স্তৰত প্ৰতিষ্ঠিত কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ গাম্ভীৰ্য আৰু গুৰুত্ব বঢ়াই ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষা সাহিত্যৰ ইতিহাসত উজ্বলি আছে। এই দুখন গদ্য পুথি ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহৰ ভিতৰতেই আদি বা প্ৰথম গদ্য সাহিত্য। কথা-গীতা সম্বন্ধে আচাৰ্য প্ৰফুল্লচন্দ্ৰ ৰায়ে মুক্ত কণ্ঠে স্বীকাৰ কৰিছে ঃ ''Indeed the prose Gita of Bhattadeva composed in the sixteenth century is unique of its kind..... It is a priceless treasure. Assamese prose literature developed to a stage in the far distant sixteenth century, which no other literature of the warld reached except the writings of Hooker and Latimor in England. It shows clearly, the Assamese literature developed to a standard in the sixteenth century which the Bengali literature reached only in the time of Iswar Chandra and Bankim Chandra.'

ৰবীন্দ্ৰ নাথেও *'কথা-গীতা'* পঢ়ি সম্পাদক হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীলৈ লিখিছিল— 'You may be very well be proud of the author of this book who could handle prose in such a remarkable lucid style more than a century before we had any prose in Bengali.' আনকি আশুতোষ মুখাৰ্জীয়ে কৈছিল— 'The people who could write Gita in such prose in the sixteenth century was not a small people'.

এইদৰে *কথা-ভাগৱত, কথা-গীতা* অসমীয়া গদ্য পৰম্পৰাৰ আৰম্ভণিৰ দুটা সুদৃঢ় স্তম্ভ স্বৰূপে আৰু কবিৰত্ন ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য্য, অৰ্থাৎ বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টচাৰ্য ওৰফে ভট্টদেৱ অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ জনকৰূপে চিৰদিন জিলিকি থাকিব।

৯.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আমি বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য্যৰ সময়, ব্যক্তি পৰিচয় আৰু পণ্ডিতজনাৰ সাহিত্য কীৰ্তিৰ সম্যক পৰিচয় লাভ কৰিলো।
- অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত শংকৰ-মাধৱৰ তিৰোধানৰ পিছৰ এশ বছৰ যোড়শ শতিকাৰ পৰা সপ্তদশ শতিকালৈ অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশৰ যুগ। এই গদ্য সাহিত্যৰ উদ্ভৱ অৰ্থাৎ আৰম্ভ হৈছিল বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য ওৰফে ভট্টদেৱৰ হাতত। সেয়ে ভট্টদেৱক অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ জনক বুলি কোৱা হয়। ভট্টদেৱে

কেতিয়া, কেনেকৈ আৰু কাৰ অনুপ্রেৰণাত গদ্য সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰিলে সেই সম্পর্কে এই অধ্যায়ত বিতংভাৱে আলোচিত হ'ল।

- ভট্টদেৱৰ গদ্য সাহিত্যৰ প্রথম নিদর্শন *'কথা-ভাগৱত'*ৰ গদ্যৰীতিকে ধৰি অসমীয়া সমাজ সাহিত্য-সংস্কৃতিলৈ ভট্টদেৱৰ বিভিন্ন সৃষ্টিৰাজিৰ অৱদান মূল্যায়ন কৰি লেখকজনাৰ মৌলিক প্রতিভা, পাণ্ডিত্য, ব্যক্তিত্ব আৰু দর্শন সম্পর্কে আলোচনা কৰাত অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসত ভট্টদেৱৰ স্থান নিৰূপণৰ বাবে আমি স্পষ্ট ধাৰণা লাভ কৰিলো।
- ভট্টদেৱ কেৱল এজন বিদগ্ধ সংস্কৃত ভাষাৰ পণ্ডিত, অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ জনক ৰূপেই নহয় ভক্তিমন্তা কবি সাহিত্যিক ৰূপেও তেওঁৰ সৃষ্টিৰাজিৰ মাজেৰে প্রকাশিত ভক্তিতত্ত্ব বিচাৰ কৰাত অধ্যায়টিৰ যোগেদি মহাপুৰুষীয়া একশৰণ ধর্মৰ দামোদৰী পন্থাৰ বিষয়ে অৱগত হ'ব পৰা গ'ল।

৯.১০ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্রন্থ ঃ

১। শর্মা, সত্যেন্দ্রনাথ; অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত; গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্রকাশ

২। শর্মাদলৈ, হৰিনাথ; বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টাচার্য বিৰচিত শ্রীশ্রী মদ্ভাগৱত কথা বা কথা ভাগৱত, ১ম খণ্ড, গুৱাহাটী ঃ বাণী প্রকাশ

৩। নেওগ, মহেশ্বৰ; শ্রীভাগৱত কথা (প্রথম স্কন্ধ), গুৱাহাটী ঃ লয়ার্ছ বুকষ্টল

৪। শর্মা, যাদৱদেৱ; ভট্টদেৱ; টিহু ঃ কামাখ্যা প্রেছ

৫। ভট্টাচার্য,বসন্ত কুমাৰ; মধ্যযুগৰ সাহিত্য, নলবাৰী ঃ সমন্বয় গ্রন্থালয়

৯.১১ অগ্রগতিৰ খতিয়ান (কেৱল ৰূপৰেখা)

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ 'কথা-ভাগৱত' গ্রন্থৰ গ্রন্থকাৰৰ চমু পৰিচয় আৰু সাহিত্য প্রতিভাৰ বিচাৰ কৰিব।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ স্রষ্টা ৰূপে ভট্টদেৱৰ স্থান বিচাৰ কৰিব।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অসমীয়া গদ্য পৰম্পৰাগত ভট্টদেৱৰ গদ্যৰীতি (style)ৰ বৈশিষ্ট্য সমূহ চমুকৈ আলোচনা কৰিব।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ 'কথা-ভাগৱত'ত প্রকাশিত ভক্তিতত্ত্বৰ আলোচনা কৰিব।

৯.১২ আৰ্হি প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ ভট্টদেৱৰ পৰিচয় দি কবি-সাহিত্যিক জনাৰ সৃষ্টিৰাজিৰ সম্যক বিশ্লেষণ দাঙি ধৰক।

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ *'কথা-ভাগৱত'*ৰ সৃষ্টি সম্পৰ্কে আঁতি-গুৰি দাঙি ধৰি অসমীয়া গদ্যসাহিত্যৰ ইতিহাসত *'কথা-ভাগৱত'* আৰু লেখক জনাৰ স্থান নিৰ্ণয় কৰা।

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ ভট্টদেৱৰ জীৱন দৰ্শন, পাণ্ডিত্য আৰু ব্যক্তিত্ব নিৰ্ণয় কৰক।

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ *'কথা-ভাগৱত'*ত প্ৰকাশিত ভক্তিতত্ত্ব সম্পৰ্কত এটি আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন নং ৫ ঃ সংস্কৃত *'ভাগৱত-পুৰাণ'*ৰ গদ্য ভাঙনি হিচাপে ভট্টদেৱৰ *'কথা-ভাগৱত'*ৰ গদ্যৰীতিৰ এটি বিশ্লেষণ দাঙি ধৰক।

*** ***** ***